

4. Maslova V. A. Lingvokul'turologija: Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2001. – 208 s.

5. Moiseeva L. V. Razvitie aksiologicheskogo potentsiala lichnosti studenta-jurista: dis...k.ped.nauk:13.00.08. / L. V. Moiseeva. – Orenburg, 1999. – 235 s.

6. Sepir Je. Izbrannye trudy po jazykoznaniju i kul'turologii / per. s angl.; obshh. red. i vstup. st. A. I. Kibrika / Je. Sepir. – M.: izd. gr. «Progress», «Univers», 1993. – 656 s.

7. Slastenin V. A. Pedagogika: Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shijanov; pod red. V. A. Slastenina. – M.: Izdatel'skij centr «Akademija», 2002. – 576 s.

8. Suhomlyns'ka O. Suchasni cinnosti u vyhovanni: problemy, perspektivy / O. Suhomlyns'ka // Shljah osvity. – 1996. – №1. – S.24–27.

9. Tkachova N. O. Aksiologichnyj pidhid do organizacii' pedagogichnogo procesu v zagal'noosvitn'omu navchal'nomu zakladi: [monografija] / N. O. Tkachova. – Lugans'k: LNPU imeni Tarasa Shevchenko; H.: Vyd-vo «Karavela», 2006. – 300 s.

10. Filosofija: Navchal'nyj posibnyk / I. F. Nadol'nyj, V. P. Andrushhenko, I. V. Bojchenko, V. P. Rozumnyj ta in.; Za red. I. F. Nadol'nogo. – K.: Vikar, 1977. – 584 s.

11. Hajms D. H. Dva tipa lingvisticheskoi odnositel'nosti / D. H. Hajms // Novoe v lingvistike. – 1975. – Vyp.7. – S.229–298.

12. Plurilingual education in Europe 50 years of international co-operation [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/PlurilingualEducation_EN.pdf

Petrychenko N. S., graduate student, Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), petrychenko_natalia@ukr.net

Axiological approach of plurilingual education

The article examines and analyzes the views of different authors on the issue of axiological approach of modern higher education. Also the specificity of plurilingual education for the values system development of the students is revealed, the plurilingual competence as one of the most important skills for the values development is theoretically grounded, the main tasks and objectives of plurilingual education are distinguished.

Keywords: axiology, axiological approach, values system, values, plurilingual education, plurilingual competence.

* * *

УДК 061.237.2

Слівінська А. Ф.,

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії, Київський Національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), alina.slivinska@gmail.com

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ БРИТАНСЬКИХ КЛУБІВ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО–РЕГІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ КУЛЬТУРИ ПРОСВІТНИЦТВА

Британські клуби формуються в контексті становлення громадянського суспільства, створення публічної сфери під впливом ідей Просвітництва. Початок інституціоналізації англійських клубів відноситься до періоду Реставрації. Після Славної революції вони трансформуються з неформальних добровільних об'єднань з аморфною структурою, відсутністю ustalених норм і правил у формалізовані об'єднання з чіткою організаційною структурою, функціонуванням та моделями поведінки. Вони стають важливим засобом формування і структуризації соціального середовища, «знаходження традицій» нового індустріального суспільства, його форматування в аспекті соціотехнологізації нових спільнот і об'єднань, вільного обміну думками та поширення просвітницьких ідей.

Ключові слова: клуб, британські клуби, англійське Просвітництво, шотландське Просвітництво, Д. Юм, Дж. Локк, Дж. Толанд.

Євроінтеграційна стратегія України потребує реального здійснення інституційних реформ державного управління, управлінської діяльності в її широкому розумінні, включаючи громадські, приватні структури різних рівнів. Клуби, будучи структурними елементами громадянського суспільства, стають осередками

культурного й інтелектуального життя країни, майданчиками для вільного обговорення складних соціокультурних ситуацій, проблем, що потребують нагального вирішення. В клубі, як добровільному об'єднанні людей в локальну спільноту, створюється особливий простір міжособистих, персональних відносин, де задовольняється одна з головних потреб людини – потреба у спілкуванні з духовно близькими людьми, що наповнює смислами їх індивідуальне життя.

На європейських теренах клуби, і в першу чергу в Англії, склалися в процесі становлення модерного суспільства і під впливом просвітницьких ідей, відіграли суттєву роль у формуванні громадянського суспільства і правової держави. В такому контексті досвід британських клубів, осмислення особливостей їх інституціоналізації та функціонування, розуміння специфіки традицій клубного буття, а особливо їх ролі у конструюванні дієвих механізмів взаємодії органів державної влади та інституцій громадянського суспільства, стає важливим для України з огляду на перспективи її входження в європейську спільноту.

У той же час кардинальний злам світоустрою епохи modernity, криза Євросоюзу, актуалізація євроскептицизму й загострення проблем регіональної і конфесійної ідентичності обумовлює зростання інтересу до Просвітництва, оскільки культурно–цивілізаційна матриця Європи, інтелектуальні проекти перебудови європейського соціуму розроблялися ідеологами цього руху.

У науковій та науково–популярній літературі Великої Британії розглядається історія британських клубів в цілому та окремих відомих лондонських клубів, осмислюється їх роль і значення в соціально–культурному й політичному розвитку країни (Дж. Тимбс, М. Гриффітс, Б. Дарвін, Р. Невілла, П. Фітцджеральд, Дж. Хаттон, З. Ченчеллор, Т. Ескотт, К. Ірвінг, Дж. Тревельян, С. Шенбаум, Е. Уїлсон та ін.).

В художніх творах багатьох британських письменників, які самі були членами клубів, описана клубна атмосфера, механізми функціонування цих соціальних інституцій, принципи клубного життя, моделі поведінки членів різних клубів (Ч. Діккенс, Дж. Свіфт, В. Скотт, Р. Л. Стівенсон, У. М. Теккерей, Г. Фільдинг, Р. Б. Шерідан, Б. Шоу, А. Конан Дойл та ін.).

У виданнях «Британської енциклопедії», «Оксфордського словника», словника «Брокгауза і Ефрона», французькому енциклопедичному словнику Ларуса наявні спеціальні статті, присвячені історії виникнення, особливостям діяльності англійських, шотландських та інших європейських клубів.

Феномен британських клубів розглядається сучасними зарубіжними науковцями в окремих статтях, монографічних дослідженнях, розділах монографій, дотичних до клубної тематики (П. Акройд, Н. Алхазова, М. Блекетт–Орд, О. Вайнштейн, К. Вигузова, П. Кларк, Л. Кройтореску, Д. Макелрой, М. Мікешин, Л. Пікард, Р. Портер, Р. Ольденбург, В. Туев, Ю. Хабермас, Е. Хобсбаум, П. Хаппл, С. Шапірота ін.).

Щодо українських науковців, то культурно–дозвілєва діяльність європейських клубів є предметом дослідження Т. Белофастової, О. Кравцової, І. Петрової, Л. Поліщук; моделі і принципи клубних культурних практик, причини їх трансформації в постіндустріальному

суспільстві розглядає О. Копієвська. Англійські клуби «очима українського джентльмена» представлені в роботі Л. Гамбурга «Англійський клуб. Народження, історія, традиції, дивацтва». Однак у вітчизняному науковому дискурсі недостатньо робіт, де ґрунтовно аналізується діяльність британських клубів.

Мета статті – з'ясувати культурно–історичний контекст інституалізації британських клубів, виявити вплив просвітницьких ідей на їх типологічну специфіку.

Хронологічні межі періоду Просвітництва в історії Європи визначаються революціями середини XVII ст. в Англії і кінця XVIII ст. у Франції. В цей час продукуються і поширюються нові ідеї серед яких раціоналізм, секуляризація, права і свободи особистості, ствердження правової держави, підпорядкування природи людині, де наука і техніка виступають засобами оволодіння силами природи й реалізації соціальних ідеалів. І саме вони впливають на суспільні настрої й визначають моделі поведінки, формування нових економічних відносин та нових соціальних структур. На цей же час припадає інституціоналізація та розвиток таких специфічно британських соціальних інституцій як клуби.

В сучасному науковому дискурсі Просвітництво не розглядається як «однорідний ідейний блок, як деякий доктринальний канон», а увага дослідників у зв'язку з загостренням проблем, пов'язаних з ідентичністю, зосереджується на особливостях національних та регіональних його варіантів.

На англійське Просвітництво, що розпочинається в другій половині XVII ст., вплинуло не лише протистояння католицької Контрреформації з лютеранськими і кальвіністськими формами протестантизму, спричинивши пошуки шляхів узгодження інтересів, результатом чого стала Славна революція 1688/89 року, а й «Війни Трьох Королівств» [17, с. 485].

Початок шотландського Просвітництва припадає на епоху, коли дві держави об'єдналися в Сполучене Королівство, а подальший розвиток вже британського Просвітництва відбувається під впливом модернізаційних реформ. В Ірландії також розвивалося своє Просвітництво, але з огляду на те, що вона увійшла до складу об'єднаного королівства у 1801 р., то його особливості як і функціонування клубів, не розглядається в дослідженні.

В аспекті національно–регіональної специфіки британського Просвітництва ми спираємось на інтелектуальну модель Просвітництва одного із авторитетних сучасних дослідників цієї епохи, британського історика ідей Дж. Израеля. Вчений розробив і виокремив в своїй концепції радикальне, помірне Просвітництво та Контр–просвітництво [21]. Якщо представники радикального Просвітництва вважають єдино вірним і надійним орієнтиром в житті розум людини, то для представників помірнього, серед яких англійські і шотландські просвіттелі, характерний скептицизм. І. Касавін вважає, що скептицизм Д. Юма полягає в тому, щоб не перебільшувати можливості розуму, оволодіти самим розумом через покладання йому певних раціональних меж й не переоцінювати наявний стан науки та зберігати критичну установку мислення [12].

І тому, як Ф. Хатчесон, так і Д. Юм, зосереджують увагу на розробці основ моральної філософії,

пов'язуючи з нею надію на формування громадських якостей людини – культуру ввічливості і шанобливого ставлення один до одного. Що значною мірою вплинуло на формування клубної культури як культури ввічливості, світськості в чисельних клубах шотландських міст.

Серед дослідників британських клубів відсутня однозначна думка щодо часу появи перших клубів та етимології самого терміну. Згідно з однією версією засновником першого клубу «Bread, або Friday stree club» в кінці XVI ст. був англійський придворний, державний діяч, поет і мореплавець, фаворит Єлизавети I Уолтер Релі (1552–1618). Подібне зібрання поетів, письменників, драматургів, своєрідний літературно–театральний гурток елизаветинської епохи до складу якого входив К. Марло та ймовірно і У. Шекспір пов'язують з таверною Mermaid чи Atmerfaids (Русалка, Морська дівка). І тому їх ще називали «братством русалкових джентльменів», а в історії європейської культури воно увійшло ще й як «школа ночі» [2, с. 70–72; 7; 18].

Американський соціолог, автор концепції «third place» Р. Ольденбург виводить етимологію терміну клуб від дієслова, що означає «розщеплювати» і «залишатися вірним». В такому розумінні клуб представляє собою єдність, що досягається через розділення [19, с. 197].

Ще одна версія пов'язана із періодом Реставрації Стюартів і загостренням політичного протистояння під час якого Карл II видав наказ в грудні 1675 р. про закриття кав'ярень. І хоч цей наказ був швидко відмінений, але студенти Оксфордського університету встигли створити таємне кавове братство, яке назвали клубом (club – дубинка), щоб підкреслити його «збитість» в єдину, згуртовану кавою спільноту.

Інтенсифікація міського життя, поширення в Європі чаю і кави обумовила потребу в нових місцях, придатних для зустрічі і спілкування представників різних верств населення. Кав'ярні та інші подібні заклади, що відкриваються з середини XVII ст. в Лондоні та інших містах, де можна було випити кави і скуштувати шоколадного напою, сприяло об'єднанню постійних відвідувачів цих закладів в локальну спільноту, співдружність, товариство на основі спільних уподобань, інтересів, переконань, або професійної приналежності. А від кав'ярні, як пише Р. Портер, залишався вже один крок до більш інтимної й розміреної обстановки клубу [20]. І тому кав'ярні, що перетворилися на центри суспільного життя, починають називатися ще й клубами «за інтересами» в розумінні зібрання знайомих і друзів для організації міжособистісного спілкування, в тому числі і під час спільних застіль.

Під час Реставрації в англійському суспільстві розпочинається процес перегрупування політичних сил, складаються об'єднання раннях торі, які підтримували прагнення короля Карла II до абсолютної влади, і вігів, що виступали за її законодавче обмеження. З цією метою віги перетворюють деякі з лондонських закладів гостинності в політичні клуби, осередки спротиву королівській владі. Так «Клуб зеленої стрічки», члени якого з 1675 р. спочатку під проводом лорда Ешлі Шефтсбері протягом декількох років збиралися в лондонській таверні «Голова короля», став центром

консолідації раних вігів серед яких була буржуазія, частина аристократії і джентрі, представники вільних професій – адвокати, вчені, літератори, журналісти. В клубі формувалася громадська думка з допомогою всіх доступних методів пропаганди – розповсюдження газет, укладання й поширення прокламацій, написання памфлетів тощо. Прибічники Е. Шефтсбері на знак приналежності до його групи обов'язково носили на капелюсі зелені стрічки, або що–небудь зелене. Однорумцем, другом і радником Е. Шефтсбері був засновник англійського Просвітництва філософ Дж. Локк. «Клуб зеленої стрічки» припинив своє існування, коли деякі з його членів були страчені за антидержавну діяльність, а Е. Шефтсбері й Дж. Локк та інші відомі віги емігрували [14, с. 14–17].

З кінця XVII – поч. XVIII ст. жителі англійських і шотландських міст створюють клуби, орієнтовані на різні смаки, включаючи й найбільш екстравагантні (Клуб міських дотепників, Орден самців та ін.). Одними з перших поширюються музичні клуби, а в 1672 р. скрипаль Дж. Баністер вперше в Європі організував в Лондоні публічні платні концерти.

Члени клубів навіть і політичної орієнтації не обмежували себе в розвагах, застільних трапезах, грі в карти. Дослідники клубів, як правило, не звертають особливої уваги на негативні тенденції в їх діяльності, акцентуючи увагу на їх ролі в соціально–політичному житті, формуванні громадянського суспільства й розвитку засобів масової інформації. А ці об'єднання на початку становлення відображали мінливість і небезпечність життя ранньомодерного міста, гедоністичні інтенції частини його жителів й тяжіння до безтурботного проведення часу. І тому їх, як пише П. Акройд, не завжди легко було відрізнити від банд, які також могли називатися клубами [1, с. 416].

Наявність різних конфесій в Англії, до яких належали і просвітелі, актуалізувало ідею толерантності як ідею віротерпимості й обумовило пошук шляхів компромісу і діалогу прихожан різних церков, ствердження важливості терпимості в релігії і закріплення її на законодавчому рівні. Т. Лабутіна з цього приводу пише: «Сама ідея віротерпимості мала «суто англійське коріння», оскільки ніде не було такої кількості релігійних сект, як в Англії» [15, с. 346]. Все це пояснює виникнення саме в ідеології англійського Просвітництва вчення про релігійну свободу, звільнення людини від духовного диктату церкви. Її розуміння як основа встановлення мирних стосунків між релігійними конфесіями в Англії обґрунтовується і розвивається Дж. Локком в роботах «Досвід про віротерпимість», яка була написана ще у 1667 р. і «Послання про віротерпимість».

Після Славної революції філософ, розуміючи всю складність і багатогранність проблеми віротерпимості та необхідність роз'яснення її сутності, стає членом клубу прихильників віротерпимості. На його засіданнях розглядалися відносини між людиною, суспільством, державою і церквою, можливість поділу між громадянською і релігійною сферами [9, с. 14]. Дж. Локк на той час мав подібний практичний досвід, оскільки перебуваючи в Голландії, вже після смерті лорда Е. Шефтсбері, заснував наукове товариство, перше правило діяльності якого вимагало, щоб кожен його член

з повагою ставитися до іншої людини, незважаючи на релігійну та національну приналежність.

Наукова революція, відкриття І. Ньютона і Р. Бойля спричинили серед просвітелів дискусію «Religion of Nature», розпочату продовжувачем ідей Дж. Локка, ірландським філософом–деїстом Дж. Толандом. Його робота «Християнство без таємниць» (1696) викликала обурення в інтелектуальному середовищі Ірландії й парламент прийняв рішення про публічне спалення праці, а переслідуваний автор змушений був емігрувати на континент. Ідеї раціонального осмислення християнського віровчення, викладені в цій роботі сприйняли й розвинули «free thinkers» – «вільнодумці».

В англійській культурі такий вільнодумець з'являється на рубежі XVII – XVIII ст. і «за його плечима не тільки республіканська культура і традиції, а й небезуспішна спроба досягнення конституційної рівноваги – Славна революція 1689 р.» [17, с. 16].

І саме ці вільнодумці (free-thinker) в прагненні реалізації права на свободу як на індивідуальному, так і соціальному рівні, стають організаторами і членами багатьох англійських і шотландських клубів. Послідовники Ньютона, професори Единбурзького університету створюють в 1723 р. «Ранкен клуб» (The Rankenian Club), де обговорювали принципи нової науки і філософії. Заслуга подібних клубів і наукових товариств полягала в тому, що вони сприяли поширенню методу наукового пізнання Ф. Бекона та формуванню «ньютонівської» наукової культури і тим самим підготували підґрунтя для перетворення Британії на «майстерню світу».

На початку XVIII ст. громадськість, під якою розуміються «згуртовані у публіку приватні особи» (Ю. Габермас), до числа яких належали і просвітелі, набуває соціальної ваги і політичної значущості.

Представники просвітницького руху філософи і політики, публіцисти і літератори збиралися в різних гостинних закладах. Прибічники вігів обрали пірижкову Кристофера Кіта на основі якої і виник клуб «Кіт–Кет», що користувався особливою популярністю і у англійських просвітелів між 1703 і 1720 рр.

Доступ жінкам в чоловічі клуби був закритий, але віги використовували красивих і розумних жінок для підвищення свого політичного впливу. Так, члени клубу «Кіт–Кет» обирали «леді–гост», п'ять лондонських красунь і за здоров'я своїх муз вони піднімали кришталеві іменні бокали на яких алмазом були вирізані імена кожної з них і читали вірші, присвячені цим красуням [13, с. 296].

Ранні торі на противагу клубу «Кіт–Кет» створили «Клуб братів», на основі якого в подальшому сформувався інший знаменитий клуб «Мартін Скриблерус» («Писаки»), який відвідували англійські сатирики і журналісти [15, с. 36–38].

На інституціоналізацію клубів, як структурного утворення елементів громадянського суспільства вплинула нова технологія друкування, підвищення якості і зростання чисельності газет і журналів, що стали потужним засобом поширення інформації й просвітницьких ідей, які невідкладні і невідконтрольні державі.

В Англії, на тлі підвищення ролі парламенту в суспільному житті і завдяки наявності публіки, яка,

обговорюючи різні проблеми, перетворює власні погляди на публічний факт, вперше в Європі виникла незалежна журналістика. У 1702 році в Лондоні виходить перша щоденна газета, а вже в тридцять років з'являється до дванадцяти щоденних видань і велике число газет, що виходили три рази на тиждень. Поряд з цим видавалися різноманітні товсті і тонкі журнали і романи.

Читання газет і журналів та обговорення останніх новин стає характерною ознакою клубного життя. А наявність різних думок у членів клубів при обговоренні проблем, в тому числі і важливого суспільного значення, не призводило до жорсткого протистояння, а лише супроводжувалося незлостивим кепкуванням і гумором, який приносив задоволення всім присутнім. Гумор, набуваючи витонченості, згодом стає характерною ознакою клубмена і англійського джентльмена. А критеріями оцінки переконань і поглядів членів клубу стає їх достатня обґрунтованість та здатність витримати дискусію, що засвідчувало силу чистого розуму як визначальної просвітницької ідеї.

Англійський просвітитель і журналіст Дж. Аддісон, який видавав «Спектейтор» («Глядач» (1711–1713; 1715)), прагнув до того, щоб просвітницьке світло розуму осявало в тому числі і клубний простір. Він вважав, що необробленому хоча б один день розуму, загрожує нерозсудливість, якої можна позбутися лише невпинною, наполегливою працею, подібною до праці хлібороба. І тому Дж. Аддісон разом із своїми друзями Р. Стілом та А. Поупом поставили перед собою завдання подібно до Сократа, але в нових соціальних умовах, «вивести філософію з кабінетів і бібліотек, шкіл і коледжів, змусити її оселитися в клубах і зібраннях, за чайними столами і в кав'ярнях» [11, с. 144].

Особливою популярністю користувалися, як в Англії, так і в Шотландії «обідні клуби» («dinning club», «eating club»), членів яких об'єднувала улюблена страва, що готувалась з якісних продуктів і в першу чергу з м'яса. В історії британських клубів нараховується десятки подібних об'єднань, але перше пов'язується з вігами і їх боротьбою з монархічною владою за розширення повноважень парламенту.

Відродження діяльності цього клубу відбувається під назвою «Високе товариство біфштексів» (Sublime Society of Beef Steaks) в 1735 р. в театральному середовищі. Спочатку членами клубу були люди, які мали відношення до мистецтва, серед яких і художник У. Хогарт, але згодом клуб стає популярним у аристократів, політиків і військових. На свої зібрання в одній з кімнат театру «Ковен-гарден» члени клубу вдягали синій костюм з латунними гудзиками, на яких був зображений рашпер, решітка для смаження м'яса як символ клубу з виґравіруваним девізом – «Яловичина (біфштекс) і свобода» [1, с. 417].

Відомий російський мистецтвознавець М. Герман картину У. Хогарта «О, ростбіф старої Англії!», яку художник написав у 1748 р. після повернення із Франції і під впливом перебування в цій країні, пов'язує з цим жартівливим девізом [6, с. 41].

У 1764 р. знаменитий літературний критик, лексикограф і поет С. Джонсон та відомий художник Дж. Рейнольдс заснували в Лондоні «Клуб», який об'єднував інтелектуальну еліту, відомих і визнаних

письменників, художників, акторів серед яких був і державний діяч, публіцист, мислитель, фундатор теорії консерватизму Е. Берк. На момент заснування це був «обідній клуб», але він став відомим як літературний клуб, оскільки всіх його членів, «маленьке товариство друзів» об'єднувало захоплення літературою. А мета їх зустрічей полягала в тому, щоб пообідати в приємній компанії і обговорити питання, які їх хвилювали. На своїх засіданнях вони розглядали питання релігії і моралі, обговорювали й оцінювали нові літературні й музичні твори, ділилися враженнями від своїх закордонних поїздок та ін. Варто зауважити, що всі члени клубу дотримувалися достатньо консервативних поглядів, які формувалися під час їх філософських і політичних бесід. Свої зібрання вони спочатку проводили в різних тавернах і кав'ярнях, а згодом їх улюбленим місцем стає таверна «Голова Турка», після закриття цього закладу – кав'ярня «Митр». При цьому, «Клуб», будучи одним із найбільш популярних і знаменитих британських клубів, залишався дуже закритою спільнотою [10].

Динаміку процесу інституалізації клубів визначає ціннісне ідейно-сміслові ядро на основі і навколо якого складається система норм, установок, моделей поведінки, що виробляються членами клубної спільноти в процесі функціонування. При цьому цінності не виникають спонтанно і не залишаються незмінною онтологічної даністю, на їх модифікації впливають реалії суспільного буття і практична діяльність індивідів, що стає основою відкриття клубів нового типу.

Промислова революція, що розпочинається в Британії з середини XVIII ст., спричинила докорінні зміни в економіці, соціальній структурі, урізноманітнила суспільне життя, особливо жителів міста. Всі ці трансформації перетворили клуби на інтелектуальні осередки, де осмислювалися й відпрацьовувалися нові ідеї в аспекті «промислового просвітництва» (Дж. Мокір), створювалася «агрегована креативність» як джерело подальшого індустріально-технологічного розвитку. Одним із таких осередків, поряд з «Ендестон-клубом», «Товариством ремесел» став «Місячний клуб» – невелика група відомих вчених, винахідників та успішних підприємців (Е. Дарвін, Дж. Кайе, Дж. Прістлі, В. Смолл, Дж. Уатт, Дж. Веджвуд, Дж. Уайтхурст, В. Уайзерлінг та ін.). Цей клуб утворився в 50-х рр. XVIII ст. в Бірмінгемі і функціонував до початку наступного століття, а його організатором і автором ідеї зібрань в будинках членів клубу був М. Бултон.

Р. Скофілд, автор монографії про діяльність клубу стверджує, що всі разом ці люди «утворювали своєрідну розрахункову палату ідей» і завдяки своїм організаторським здібностям і підприємливості змінили свою батьківщину «матеріально, соціально і культурно протягом життя одного покоління» [22].

Шотландське Просвітництво значною мірою мало промисловий характер, а відтак і спрямовувалося на вирішення практичних проблем. У Глазго, як торгово-промислового центру Великобританії, створюється «Політекономічний клуб» (бл. 1743 р.), члени якого зосереджували увагу на обговоренні економічних проблем та їх філософських аспектів. А. Сміт,

засновник економічної науки, після переїзду до цього міста в 1751 р. став активним членом клубу, де у 1755 р. прочитав доповідь про «природні свободи в промисловості». Крім того, в Единбурзі він разом із своїми друзями-вченими хіміком і фізиком Дж. Блеком і Дж. Хаттоном, фундатором сучасної геології і геохронології заснували «Устричний клуб», де предметом обговорення також були наукові проблеми [3, с. 187–190].

Шотландський клуб «The Select Society» (1754), членом якого був і філософ Д. Юм, на десятки років став осередком шотландського Просвітництва, де обговорювалися дискусійні питання, а їх результати представляли науковому товариству й студентській університетській аудиторії. Це свідчить, що шотландські просвітелі турбувалися про те, щоб їх ідеї стали доступними широкому загалу, а не лише членам клубів і товариств. Завдяки саме їх діяльності Шотландія перетворилася на одну з найосвіченіших країн в тогочасній Європі [4].

Заснуванню в 1772 р. лондонського «Masaroni Club», як спільноти модників і нового типу клубу, передувала поява молодих людей, переважно представників аристократичних родин, які в межах обов'язкової освітньої подорожі (Гранд-туру) країнами континентальної Європи знайомилися з іноземними смаками, модою, кухнею, манерами поведінки. Членами клубу й була ця молодь, «модники, з власними уявленнями щодо одягу, зачісок, харчування, читання тощо». Саме їх вважають попередниками англійських денді, провісниками дендизму [8; 5].

Протягом XVIII ст. в контексті інституалізації клубів формується їх організаційна структура, функціональний діапазон, розробляються принципи, правила, механізми діяльності, моделі клубного спілкування, що відповідали соціальній, груповій і професійній структурі тогочасного англійського суспільства. Складається особливий модус клубного буття, що включає норми, ритуали і принципи взаємодії, які відповідають ціннісним установкам світогляду членів клубу, і врегульовують їх клубне життя. Цим пояснюється той факт, що вироблені норми повсякденних клубних практик не викликають негативних реакцій, а приймаються беззастережно як безумовні критерії, дисциплінарні норми клубної поведінки. В їх основі – спільні аксіологічні установки, так як ефективне функціонування цих інститутів можливе при їх відповідності вимогам і потребам людини, її ціннісним орієнтаціям.

При цьому особливого значення набуває клубний ритуал, семантичного – символічна структурність якого характерна для кожного з клубів, оскільки відображає його специфіку, зберігає традиції, систему цінностей тощо. На початкових етапах інституалізації клубів він спрямовувався на згуртування членів клубу, створення позитивного емоційного настрою, забезпечення психологічного комфорту. Ритуал сприяв усвідомленню місії клубу, причетності його членів до подій, що виходили поза межі повсякденності і відігравали важливу роль в історії британського суспільства.

В кінці XVIII ст. на тлі «клубної лихоманки» (П. Акройд), починаючи з формалізованих респектабельних клубів, складається їх просторова локалізація, клубний топос. Такі «джентльменські», аристократичні

клуби як White's, Blacks обирали для своїх зібрань спеціалізовані приміщення, або будували окремі споруди, що розміщувалися на центральних вулицях Лондона.

Таким чином, інституціоналізація англійських клубів розпочинається в період Реставрації, а місцем їх зібрань стають кав'ярні таверни та інші заклади гостинності. Після Славної революції, під впливом ідеології Просвітництва і в контексті становлення громадського суспільства, створення публічної сфери клуби трансформуються із неформальних добровільних об'єднань з аморфною структурою, відсутністю установлених норм і правил у формалізовані об'єднання з чіткою організаційною структурою, механізмами функціонування, моделями поведінки їх членів.

Клуби стають важливим засобом формування і структурування соціального середовища, «віднайдення традицій» нового індустріального суспільства, його форматкування в аспекті соціотехнологізації нових спільнот та об'єднань, вільного обміну думками й поширення просвітницьких ідей.

Осміслення ролі і значення «промислового просвітництва» в діяльності британських клубів кінця XVIII – поч. XIX ст., з'ясування особливостей формування в клубах «агрегованої креативності», визначення ролі клубів і шотландських просвітителів у процесі англо-шотландської інтеграції є перспективами подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Акройд П. Лондон: Биография [Текст] / Питер Акройд [пер. с англ. В. Бабакова и Л. Мотылева]. – М., 2015. – 894 с.
2. Аникст А. Шекспир [Текст] / А. Аникст. – М.: Молодая гвардия, 1964. – 368 с.
3. Аникин А. В. Юность науки. Жизнь и идеи мыслителей – экономистов до Маркса [Текст] / А. В. Аникин. – М.: Политиздат, 1975. – 383 с.
4. Апрыщенко В. Ю. Дэвид Юм и британская юнионистская традиция эпохи Просвещения [Текст] // Диалог со временем. – Вып.37. – С.5–23.
5. Вайнштейн О. Денди: мода, литература, стиль жизни [Текст] / О. Вайнштейн. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – 640 с.
6. Герман М. М. Хогарт [Текст] / М. М. Герман. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 208 с.
7. Гамбург Л. А. Английский клуб: Рождение, история, традиции, чудачества... [Текст] / Л. А. Гамбург. – Киев: Журн. «Радуга», 2013. – 165 с.
8. Демиденко Ю. Век парикмахеров: «крылья голубя» и La Belle Poule [Текст] / Ю. Демиденко // Теория моды: Одежда. Тело. Культура. – 2015. – №36. – С.99–121.
9. Заиченко Г. Джон Локк [Текст] / Г. А. Заиченко. – М.: Мысль, 1988. – 199 с.
10. Иванова Н. А. О чем говорят мужчины: Сэмюэль Джонсон и его «Клуб» [Текст] // Ярославский педагогический вестник. – 2014. – №4. – Т.1 (Гуманитарные науки). – С.87–90.
11. Из истории английской эстетической мысли XVIII века: Поп, Аддисон, Джерард, Рид [Текст]. – М.: Искусство, 1982. – 368 с.
12. Касавин И. Т. Дэвид Юм. Парадоксы познания [Текст] / И. Т. Касавин // Вопросы философии. – 2011. – №3. – С.157–170.
13. Карцев В. П. Ньютон [Текст] / В. П. Карцев. – М.: Мол. Гвардия, 1987. – 415 с.
14. Кручинина Н. А. Британские традиции: либерализм, консерватизм, социализм. Курс лекций [Текст] / Кручинина Н. А. – Екатеринбург, 2014. – 168 с.
15. Лабутина Т. Л. Культура и власть в эпоху Просвещения [Текст] / Т. Л. Лабутина. – М.: Наука, 2005. – 457 с.
16. Ливергант А. Я. Джеймс Босуэлл. Жизнь Сэмюэля Джонсона: вступительная статья [Текст] // Вопросы литературы. – 1997. – №5. – С.225–230.

17. Мир Просвещения Исторический словарь. Под ред. Винченцо Ферроне и Даниеля Роша [Текст] / [пер. с итал. Н. Ю. Плавинской]. – М.: Памятники исторической мысли, 2003. – 666 с.

18. Нестеров А. В. Колесо Фортуны. Репрезентация человека и мира в английской культуре начала Нового века [Текст] / А. В. Нестеров. – М.: Прогресс–Традиция, 2015. – 448 с.

19. Ольденбург Р. Третье место: кафе, кофейни, книжные магазины, бары, салоны красоты и другие места «тусовок» как фундамент сообщества [Текст] / Рей Ольденбург [пер. с англ. А. Широкаковой]. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – 456 с.

20. Портер Р. Происхождение британских клубов, или потребность в приятельстве [Электронный ресурс] / Р. Портер // Интеллектуальный форум. – 2000. – Режим доступа: http://yuri-kolker.narod.ru/articles/IForum_Clubs.htm

21. Jonathan Israel Democratic Enlightenment: Philosophy, Revolution, and Human Rights 1750–1790. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 1 088 p.

22. Schofield R. E. The Lunar Society of Birmingham. – Oxford: The Clarendon Press, 1963. – 491 p.

References

1. Akrojd P. London: Biografija [Tekst] / Piter Akrojd [per. s angl. V. Babakova i L. Motyleva]. – М., 2015. – 894 s.

2. Anikst A. Shekspir [Tekst] / A. Anikst. – М.: Molodaja gvardija, 1964. – 368 s.

3. Anikin A. V. Junost' nauki. Zhizn' i idei myslitelej – jekonomistov do Marksa [Tekst] / A. V. Anikin. – М.: Politizdat, 1975. – 383 s.

4. Apryshhenko V. Ju. Djevid Jum i britanskaja junionistskaja tradicija jepohi Prosveshhenija [Tekst] // Dialog so vremenem. – Vip.37. – S.5–23.

5. Vajnshtejn O. Dendi: moda, literatura, stil' zhizni [Tekst] / O. Vajnshtejn. – М.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2006. – 640 s.

6. German M. M. Hogart [Tekst] / M. M. German. – М.: Molodaja gvardija, 1971. – 208 s.

7. Gamburg L. A. Anglijskij klub: Rozhdenie, istorija, tradicii, chudachestva... [Tekst] / L. A. Gamburg. – Kiev: Zhurn. «Raduga», 2013. – 165 s.

8. Demidenko Ju. Vek parikmaherov: «kryl'ja golubja» i La Belle Poule [Tekst] / Ju. Demidenko // Teorija mody: Odezhd. Telo. Kul'tura. – 2015. – №36. – S.99–121.

9. Zaichenko G. Dzhon Lokk [Tekst] / G. A. Zaichenko. – М.: Mysl', 1988. – 199 s.

10. Ivanova N. A. O chem govoryat muzhchiny: Sjemjuel' Dzhonson i ego «Klub» [Tekst] // Jaroslavskij pedagogicheskij vestnik. – 2014. – №4. – Т.1 (Gumanitarnye nauki). – S.87–90.

11. Iz istorii anglijskoj jesteticheskoy mysli XVIII veka: Pop, Addison, Dzhherard, Rid [Tekst]. – М.: Iskusstvo, 1982. – 368 s.

12. Kasavin I. T. Djevid Jum. Paradoksy poznanija [Tekst] / I. T. Kasavin // Voprosy filosofii. – 2011. – №3. – S.157–170.

13. Karcev V. P. N'juton [Tekst] / V. P. Karcev. – М.: Mol. Gvardija, 1987. – 415 s.

14. Kruchinina N. A. Britanskije tradicii: liberalizm, konservatizm, socializm. Kurs lekcij [Tekst] / Kruchinina N. A. – Ekaterinburg, 2014. – 168 s.

15. Labutina T. L. Kul'tura i vlast' v jepohu Prosveshhenija [Tekst] / T. L. Labutina. – М.: Nauka, 2005. – 457 s.

16. Livergant A. Ja. Dzhejms Bosujell. Zhizn' Sjemjuelja Dzhonsona: vstupil'naja stat'ja [Tekst] // Voprosy literatury. – 1997. – №5. – S.225–230.

17. Mir Prosveshhenija Istoricheskij slovar'. Pod red. Vinchenzo Ferrone i Danielja Roshha [Tekst] / [per. s ital. N. Ju. Plavinskij]. – М.: Pamjatniki istoricheskoy mysli, 2003. – 666 s.

18. Nesterov A. V. Koleso Fortuny. Reprzentacija cheloveka i mira v anglijskoj kul'ture nachala Novogo veka [Tekst] / A. V. Nesterov. – М.: Progress–Tradicija, 2015. – 448 s.

19. Ol'denburg R. Tref'e mesto: kafe, kofejni, knizhnye magaziny, bary, salony krasoty i drugie mesta «tusovok» kak fundament soobshhestva [Tekst] / Rej Ol'denburg [per. s angl. A. Shirokanovoj]. – М.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2014. – 456 s.

20. Porter R. Proishozhdenie britanskij klubov, ili potrebnost' v prijatel'stve [Elektronnyj resurs] / R. Porter // Intellektual'nyj forum. – 2000. – Rezhim dostupa: http://yuri-kolker.narod.ru/articles/IForum_Clubs.htm

21. Jonathan Israel Democratic Enlightenment: Philosophy, Revolution, and Human Rights 1750–1790. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 1 088 p.

22. Schofield R. E. The Lunar Society of Birmingham. – Oxford: The Clarendon Press, 1963. – 491 p.

Slivinska A. F., PhD in Philosophy, Assistant Professor, the Philosophy chair, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), alina.slivinska@gmail.com

Institutionalization of British clubs in the context of the national and regional specificity of the culture of the Enlightenment

British clubs were formed in the context of the formation of civil society, the creation of a public sphere influenced by the ideas of the Enlightenment. The beginning of the institutionalization of English clubs refers to the period of Restoration. After the Glorious revolution, they were transformed from the informal voluntary associations with an amorphous structure without any established norms or rules into the formalized associations with clear organizational structure and models of behavior. They served as an important tool for the forming and structuring of the social environment, «finding the traditions» of the new industrial society, its formatting in the aspect of sociotechnology of new communities and associations, free exchange of views and the dissemination of the Enlightenment's ideas.

Keywords: club, British clubs, English Enlightenment, Scottish Enlightenment, D. Hume, J. Locke, J. Toland.

* * *

УДК 130.122

Чорноморець Є. М.,
викладач філософії,
Київська Духовна Академія і Семінарія
(Україна, Київ), eugeniamch@gmail.com

ЕСТЕТИЧНЕ СПОГЛЯДАННЯ В «ГОМІЛІЯХ НА ШЕСТИДЕННЯ» ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Естетичні вчення візантійських мислителів – тема, малодосліджена у історико-естетичній науці. Мета статті полягає у аналізі особливостей описаного Василієм Великим у «Шестиденні» процесу споглядання краси світу. Найочевиднішим є споглядання чуттєвої краси світу у його зовнішніх формах. Споглядання краси чуттєвого світу у його цілісності та завершеності є наступним аспектом естетичного споглядання. Таке споглядання є вже не суто чуттєвим, а розумовим спогляданням-роздумом. Наступним аспектом є споглядання Бога у світі як художника та розумної причини світу. Загальними умовами другого та третього аспектів естетичного споглядання є добровільне життя і наявність навички до розумового споглядання як особливого типу діяльності. Василій Великий звертає увагу на можливість досягнення єдності усіх трьох аспектів естетичного споглядання у єдиному акті. У довершеному естетичному спогляданні беруть участь і почуття, і розум, більше того, вони досягають гармонійної єдності.

Ключові слова: естетичне споглядання, патристична естетика, краса, гармонія.

Естетичні вчення мислителів візантійської патристики – тема, малодосліджена не лише у вітчизняній, а і у світовій історико-естетичній науці. Зокрема, існує багато досліджень теологічних та аскетичних поглядів Василія Великого (Г. Флоровський, І. Меєндорф, В. Кривошеїн, П. Б. Михайлов, Е. Аман де Мендєта, С. І. Рудберг, Б. Бобринський та ін.), їх теоретичних джерел та впливу на подальшу традицію. У той же час естетичні погляди даного мислителя потребують окремої уваги.

«Гомілії на Шестидення» – цикл проповідей святого Василя Великого, прочитаних наприкінці життя (приблизно у 378 р.) та присвячених витлумаченню першої глави книги Буття, де описане створення світу. Цей коментар є прекрасним прикладом використання освіченості, з одного боку, для змістовного викладу християнського віровчення у полеміці з античною філософською думкою, підкреслення новизни християнського світогляду [5, с. 155], з іншого – для проповіді і надихання слухачів до прославлення Бога [7,